

Kon. ahal.
med. Luit.
54. B. 7.

INDONESISCHE RECHTSTAAL

DOOR C. VAN VOLLENHOVEN

I.

Evenmin als tot het Indonesisch adatrecht kan men tot de taal, waarvan voor zijn aanduidingen en onderscheidingen dat adatrecht zich bedient, doordringen, als men niet van den aanvang af voor oogen houdt het ontbreken van een Indonesischen juristenstand. Daardoor is al dadelijk het probleem van deze rechtstaal verschillend van het probleem der Indonesische priester taal, in 1919 hier zoo verrassend ingeleid door ons medelid Adriani. Die priester taal was, als gevolg van en in verband met het bestaan van een priesterstand, vaktaal; in oosterschen zin hoogere vaktaal zelfs. De Indonesische rechtstaal daarentegen is, als gevolg van en in verband met het niet bestaan van een juristenstand — alleen voor de kapalá kotá's van Minangkabau en de kantja's van Bali kan men een zwakke uitzondering maken —, zij is een ontechnisch gebleven taal, niet vakmatig gedifferentieerd; een allemanstaal.

II.

Waren deze ontstentenis van een Indonesischen juristenstand en dit gemis van een juridische vaktaal op zich zelf al geschikt om den westerschen jurist geen hoogen dunk te geven van wat hem hier te wachten stond, een paar veront- rustende ervaringen kwamen dien argwaan versterken.

Wat de westersche rechtsgeleerde van een behoorlijke

rechtstaal verlangt, is in elk geval dit: dat zij gelijke termen bezigt voor het gelijke, en verschillende termen voor het verschillende. Nu is er een gansche reeks Indonesische woorden (dol, djoel enz.), die de beteekenis hebben van „verkoopen”; maar ze blijken tevens te worden gebruikt voor „verhuren” ¹⁾ van grond (b.v. ngedol tahoenan), of voor „verpanden” ²⁾ van grond (ngedol gadē of sēndē, mendjoel gadaï). De Indonesische talen hebben een gebruikelijk woord voor huur en verhuur (sēwā, sēwa; njēwakakē, menjēwakan); maar men kan dit woord dikwijls juist niet gebruiken voor de echt Indonesische verhuur van bouwvelden, weer wēl voor verhuur van roerend goed, wēl voor allerlei permissies om van bosschen of plassen te profiteeren die met verhuur niet te maken hebben, en wēl voor grondverhuur aan Europeesche suiker- of tabaksondernemingen ³⁾. Zoo zijn er Batak-streken, waar men „verkoopen” (manggadis) zegt, als men „verpanden” (Bataksch-Maleisch: manggadaï) bedoelt ⁴⁾, of waar men spreekt van marga-grond, hoewel de marga er geen rechtspersoon is en dus geen grondrechten hebben kan ⁵⁾. Zoo komt men een verbreid Javaansch woord voor deelbouw of eigenlijk voor halfbouw tegen (maro, van paro, helft) in een serie beteekenissen, die volstrekt geen deelbouw aangeven ⁶⁾. En in zake pandgeving van grond is de woordverwarring verontrustend ⁷⁾, gelijk ook in zake adoptie op Middel-Java ⁸⁾.

Bij deze grief intusschen bleef het niet.

¹⁾ Holleman o.a. in *Indisch Tijdschrift Recht*, 112, 1919, blz. 375.

²⁾ O.a. Wilken, *Verspreide geschriften*, II, 1912, blz. 430, 438.

³⁾ Vgl. *Adatrechtbundel* II, blz. 289; *Indisch Tijdschrift Recht*, 112, 1919, blz. 384.

⁴⁾ De Boer in *Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur*, XLVI, 1914, blz. 367.

⁵⁾ *Batakspiegel*, 1910, blz. 239.

⁶⁾ *Adatrechtbundel* XIX, blz. 234—235.

⁷⁾ *Adatrechtbundel* II, blz. 59—63, VIII, blz. 20.

⁸⁾ *Adatrechtbundel* XVIII, blz. 129, 141, 143.

Het adatrecht bleek buitendien een aantal woorden te missen voor rechtsbegrippen van dagelijksch gebruik. De kern der Minangkabausche samenleving is de familie; toen wij deze familie in 1908 belastingplichtig stelden, moesten wij beginnen — wij Hollanders — een Arabisch-Minangkabauschen naam (kaoem) voor haar in te voeren. De dorpsgemeente op Java is overoud; maar het woord *dēsā* (doesoen) laat zich voor de gemeente als persoon, als lichaam, niet gebruiken, en men deed het dus maar weer met verbasterd Nederlandsch: geminte *dēsā*¹⁾. Het Javaansche *negārā* ziet op de residentie, de zetelstad, en overdrachtelijk op het rijksgezag, maar niet op een rechtspersoon „het rijk”¹⁾. Bekend zijn de (wel is waar door ons geprovoceerde of vervormde) Vorstenlandsche rijksraden of Balische raden van kerta's met hun leden, die men bij gebreke van naam „rad” en „lit” noemt. Het inlandsch bezitrecht van grond heeft haast nergens een term; op West-Java en Atjeh b.v. behelpt men zich met een verbasterd woord uit de Mohammedaansche wet (milik, milé). Het alom verbreide beschikkingsrecht van een stam of dorpenbond of dorp schijnt alleen in Minangkabau een wezenlijken rechtsnaam, hak oelajat, te dragen; op Sumatra's Oostkust hoort men dit recht nog wel eens aanduiden als „hoetan tanah” (bosch-en-grond); meestal is het onbenoemd. Zelfs voor „het (objectieve) recht” zelf, dat 's menschen gedragingen regeert, hebben Indonesische talen geen woord, of het moest zijn het „kerta” der Baliërs; want het „joa” der Toradja's²⁾, het pengadilan, kebeneran enz. van Java geven een andere schakeering aan.

Als om de maat goed vol te meten komt dan ten slotte nog daarbij, dat het adatrecht betrekkelijk rijk is aan rechtswoorden, die juridisch irrelevant zijn. Niet enkel op Middel-

¹⁾ Inlichting van den heer J. H. A. Logemann.

²⁾ Adriani en Kruyt, *De Bare'e-sprekende Toradja's*, I, 1912, blz. 210; Kruyt, *Woordenlijst van de Bare'e-taal*, 1894, blz. 29.

Java, ook op Ambon en elders onderscheidt men zorgvuldig tusschen bezeten grond dien de bezitter zelf heeft ontgonnen (sawah jāsā, jasan, heran, oesāhā; doesoen tatanaman) en bezeten grond dien de bezitter door overdracht of overgang, althans door vererving, heeft gekregen (sawah poesākā, asli, warisan; sawah titinggal; doesoen poesaka, babelian). De Toradja onderscheidt zijn akkers in één nawoe en eenige bondē's: de nawoe is aan de vergoddelijkte vaderen gewijd, de bondē niet¹⁾.

De conclusie uit dit alles lag voor de hand. Is het oog de spiegel der ziel, de taal is de spiegel der gedachte: deze ondoeltreffende, achterlijke rechtstaal zou dus wel de afspiegeling wezen van een even achterlijk adatrecht. Wie het Indonesisch denkleven met westersche geringschatting naderde en er één weeke waardelooze massa in zag²⁾, zou in de rechtstaal materiaal te over hebben kunnen vinden om zich zegevierend op te beroepen; doch ook wie het adatrecht waardeerde vond te klagen over zijn „juridisch nietszeggende benamingen”³⁾ of over het ontbreken van „een terminologie die houvast geeft”⁴⁾. Derhalve, zelfs indien de *inhoud* van het adatrecht mocht meevallen, meer rijkdom en meer scherpte mocht bevatten dan men had vermoed, dan nog was zijn *vorm*, zijn rechtstaal, zóó deerlijk, dat de studie van het adatrecht daardoor al haast gedoemd werd tot mislukking, tenzij westerlingen orde kwamen scheppen.

III.

Evenwel, in den loop der jaren rees volop twijfel, of deze slotsom wel de juiste slotsom, of dit woord wel het laatste

¹⁾ Adriani en Kruyt, II, 1912, blz. 239.

²⁾ Van Gennep in Indisch genootschap 27 December 1910 en in Volksraad 15 Juni 1921.

³⁾ De Boer in *Tijdschrift Binnenlandsch Bestuur*, XLVI, 1914, blz. 363.

⁴⁾ Kern in *Indische Gids*, 1912, blz. 158; vgl. Hunger, *Javaansche wetten*, I, 1910, blz. 2, 23.

woord *kon* zijn. Wat namelijk bij toenemen der adatrechtstudie de aandacht getrokken had, was juist het aantal gelukkig onderscheidende, scherp geformuleerde woorden, die men in het Indonesische recht voor en na ontmoette.

Het Indonesisch verlovingsgeschenk of verlovingspand is de waarneembare praestatie, het uiterlijk teeken, waardoor de verloving in stede van een afspraak zonder juridische beteekenis een rechtsband met rechtsgevolg wordt. In Atjeh heet dit geschenk treffend: *tanda kông narit*, „waarteeken (dat) vast (is) de afspraak”.

Op Soemba heeten de stamhoofden *marâmba*, de — veelal van hen onderscheiden — grondvoogden *mangoe-tanang*, „te-zeggenhebber (over) den grond”. Op West-Soemba heeten de stamhoofden opvallenderwijs *marâmba mangoe-tanang*. Het bleek nu, dat, als gevolg van een uitzonderlijken trek der volksformatie, de hoedanigheid van stamhoofd en die van grondvoogd hier inderdaad samenvielen.

Men verwijt aan de Minahasa-talen, dat zij voor goederen, die aan een gemeenschap toekomen — aan wat voor gemeenschap ook (familie, dorp, district) en op wat voor voet ook (bezitrecht, voorkeurrecht, beschikkingsrecht) —, altoos maar één rechtsterm hebben: *kalakeran*, „veelheidsgoed”. Doch nooit hoort men dit toch zoo ruime woord gebruiken voor gemeen huwelijksgoed, dat dan ook inderdaad geen goed van een gemeenschap is, al zou het zoo kunnen lijken.

Het erfgoederenrecht van Minangkabau — volgens hetwelk iemands goed bij zijn dood niet tusschen erfgenamen verdeeld wordt, maar aan de familie toevalt — draagt twee namen, adat *poesakâ* en adat *kamanakan*, „recht nopens het familieëigen” en „recht nopens de familiegenooten”. Beide namen passen. De *galar* of titelnaam in Minangkabau behoort tot het familieëigen, maar is geen goed; men hoort dien dan ook wel als *poesakâ*, niet als *hartâ poesakâ* (familiegoed) betitelen¹⁾.

¹⁾ *Adatrechtbundel VI*, blz. 247—248.

De bruidschat op Madagaskar heet woedioendri (vùdiùndri, achterdeel van een schaap), de gehoorzaamheidsgift aan den vorst woedihēna of woedioembi (vùdihēna, vùdiùmbi, achterdeel van een zeboe); de twee zijn inderdaad parallel. Elders op het eiland draagt de bruidschat den goeden naam fandēoe (fandēu), die van „onderwerpen” is afgeleid ¹⁾.

Het Javaansch houdt namen van verwantē, doch uiteenloopende delicten — b.v. kētjoe tegenover bēgal ²⁾ — streng uiteen. Het voor schuld verbinden van grond die niet in de macht van den geldschieder overgaat wordt nooit vermeld met een naam die op machtsoverdracht wijst (ngedol), maar heet consequent djonggolan ³⁾. Gađoeh, het onder zich hebben van een goed met medeweten en medewerking van den rechthebbende, of — ietwat anders uitgedrukt — met het bewustzijn van het hooger recht van een ander die het goedgunstig afstond, heeft een heel stel toepassingen (leenen van roerend goed, bewerkingsrecht hebben op grond, in uitbesteding hebben, in apanage hebben, enz.), maar wordt nimmer dooreengeward met doewē of gađah, dat op duurzaam bezit ziet.

Indien nu in al zulke gevallen de Indonesische omgangstaal voor rechtsverhoudingen goed onderscheidt en helder typeert, hoe verklaart men, dat zij voor andere materies een zoo gebrekkigen indruk maakt?

Eén verklaring viel gemakkelijk te geven, maar deze raakte alleen den buitenkant, en wees meer op westersche onna-denkendheid dan dat zij oostersche achterlijkheid weerlegde. Het is de verklaring, die aandacht vestigt op het uiteenloopen van woordbeteekenissen naar streek en tijd. Kampoenğ beduidt meestal woonwijk of erf, maar in Minangkabau be-

¹⁾ Grandidier, *Ethnographie de Madagascar*, II, 1914, blz. 142, 176, 177, 181, III, 1917, blz. 99, 215; Julien, *Institutions politiques et sociales de Madagascar*, II, 1909, blz. 210.

²⁾ Vgl. *Wet en adat*, 1896—1898, III, stuk I, blz. 65.

³⁾ Holleman in *Adatrechtbundel XVIII*, blz. 157.

duidt het een geslacht: voorheen was men er wel eens de dupe van, en sprak van een kampoeng der Padangsche bovenlanden alsof het een kampong was van Batavia. Oendang-oendang op Java is een vorstenproclamatie; oendang-oendang op Sumatra is een voorschrift, een geldende regel. Kebon op Java is een tuin d.i. boomgaard; in de Minahasa is het een nat veld; op de Ambonsche eilanden een akker voor kortstondig gewas¹⁾. Pantjarian-goed in Minangkabau is persoonlijk goed; op Zuid-Sumatra en op Banka staat het vaak juist voor sapentjarian, gemeen huwelijksgoed. Soemondo wijst bij de Toba-Bataks het dienhuwelijk, bij de Bataks van Zuid-Tapanoei het inlijfhuwelijk aan. Soekoe en waris zijn woorden, die een reiziger telkens weer in gansch anderen zin hoort bezigen. Tanah oesaha op Middel-Java is eigenontgonnen grond; op West-Java is het grond, waarvan men de producten geniet, grond in bewerkingsrecht. Woorden voor hulp-betoon als koedoeran enz. hebben op Java in naburige districten telkens nieuwe beteekenissen. Anggoeran of penganggoer op Java zijn hier de vaste dienstplichtigen van het dorpshoofd, elders de van dorpsdienst vrijgestelden²⁾. De radja of oevermeester in Minangkabau werd natuurlijk door onze vaderen, maar ook nog in de twintigste eeuw, verward³⁾ met den radja van elders, die vorst was. En met woorden als lilikoer⁴⁾, rantau⁵⁾, djoedjoer en djoedjoeran⁶⁾, panghoeloe dagang enz. zou men nog lang zoo kunnen voortgaan. Het schijnt echter voldoende er alleen nog maar op te wijzen, dat de woorden ook temporeele wijziging ondergaan, zoodat de boepati van het vroegere Java (stadhouder eener buiten-provincie en gewezen vazal) hooger en veel grooteren

¹⁾ *Adatrechtbundel* XXI, blz. 42, 130.

²⁾ Eindresumé III, 1896, blz. 204, noot a.

³⁾ *Adatrechtbundel* I, blz. 117—122.

⁴⁾ O.a. *Adatrechtbundel* I, blz. 17.

⁵⁾ Vgl. *Adatrechtbundel* VII, blz. 84—88.

⁶⁾ O.a. *Adatrechtbundel* II, blz. 21.

ambtskring had dan de boepati of regent van huidig Java.

Maar met deze waarschuwing aan het adres van westerse onderzoekers is de ware moeilijkheid niet opgelost. Hoe komt het, als het adatrecht de kunst verstaat om ook in zijn rechtstaal telkens weer behoorlijk te onderscheiden, dat op zooveel andere punten die rechtstaal faalt?

Moest ik de namen noemen van hen, die m.i. het meest geholpen hebben in dezen het reddende woord te vinden, ik zou bij voorkeur wijzen op een (ongeteekend) artikel uit 1913 van J. H. A. Logemann over rechtstermen in Blora¹⁾, op een artikel uit 1912 van R. A. Kern over Soendaasch pandrecht²⁾, op artikelen uit 1917—1919 van mr. F. D. Holleman over het adatrecht van Toeloengagoeng³⁾, en op artikelen uit 1916 en 1917 van mr. B. ter Haar over adoptie in het Serajoe-dal⁴⁾. Ook zonder in bijzonderheden te verdolen kan men aangeven, waarin die vondst heeft bestaan. Hierin: dat de woordenboekvertaling misleidt; dat men de mensen en de documenten zelf moet laten spreken.

Dol (djoeal), in de woordenboeken met „verkoopen” weergegeven, blijkt dan te zien op heel iets anders: op het „overdragen van een goed in eens anders macht” — vergelijk het Oudfransche *bailler*⁵⁾ — „tegen contante betaling”⁶⁾, dus veel ruimer te zijn dan verkoopen. De op blz. 2 hierboven aangevoerde gebruikswijzen van het woord sluiten nu als een bus, en misschien wordt zoo ook het bevreemdende Ambon-woord „negorijvendutie” verklaard⁷⁾.

¹⁾ *Adatrechtbundel* VIII, blz. 237—249, XXII, blz. 40.

²⁾ *Indische Gids*, 1912, blz. 158—168.

³⁾ *Adatrechtbundels*, XVIII en XIX; *Indisch Tijdschrift Recht*, 110 en 112, 1918 en 1919.

⁴⁾ *Adatrechtbundels* XIV en XVIII.

⁵⁾ Van Kan in *Adatrechtbundel* XVIII, blz. 423.

⁶⁾ *Adatrechtbundel* XVIII, blz. 111, XIX, blz. 445, XXI, blz. 210, 269; *Indisch Tijdschrift Recht*, 112, 1919, blz. 383; anders nog Kern in *Indische Gids*, 1912, blz. 164.

⁷⁾ *Adatrechtbundel* XXI, o.a. blz. 184.

Sēwa, in de woordenboeken omschreven als „huur”, schijnt te zien op tijdelijk verkrijgen tegen periodieke of volgende betaling ¹⁾; vandaar dat het niet voor de Javaansche veldhuur met contante betaling-vooraf, wel voor de grondverhuur aan Europeanen bruikbaar is (boven, blz. 2); nog niet alle zwarigheden echter worden door deze verklaring ondervangen, en zoowel in Blora ²⁾ als in het Bandoengsche ³⁾ schijnt het juist bij vooruitbetaling van het geld gebezigd te worden.

Maro, in de woordenboeken betrokken op halfbouw, kan op elk in tweeën verdeelen van een akkerooft worden toegepast ⁴⁾. Hoema, op West-Java dikwijls gebruikt voor wisselvallige bouwvelden waarop geen inlandsch bezitrecht, maar genotrecht rust, schijnt den ruimeren zin te hebben van drogen grond, met rijst beteeld. Op dezelfde wijze kan pamesi of mesi („ijzergeld”, van wesi, ijzer), dat gewoonlijk de recognitie wegens beschikkingsrecht aanduidt — te betalen door vreemden, die van het areaal eener andere dēsa profiteeren —, eveneens voor snijloon ⁵⁾ worden gebezigd; en komt het zelfs — moeilijker verklaarbaar — bij rechten op water ⁶⁾ voor. Ook pindjem heeft een ruimeren zin dan leenen ⁷⁾.

De begane fout blijkt dus deze te zijn ⁸⁾, dat men enge enkelvoudigheid van beteekenis aannam bij Indonesische termen, die ruime meervoudigheid van beteekenis gedoogden en eerst door nadere preciseering tot juridische termen worden (vandaar ngedol moetlak voor overdracht

¹⁾ *Adatrechtbundel* XI, blz. 166, XVIII, blz. 96, XX, blz. 205, 210, XXI, blz. 29, 30, 45, 119, 121, 176, 250, 260, 269; *Indische Gids*, 1882, II, blz. 618, 1883, II, blz. 157, 1887, I, blz. 19.

²⁾ Inlichting van Raden mr. Gondokoesoemo.

³⁾ Kern in *Indische Gids*, 1912, blz. 165.

⁴⁾ *Adatrechtbundel* X, blz. 46, XIX, blz. 234—235.

⁵⁾ Eindresumé, III, blz. 141, 144.

⁶⁾ *Adatrechtbundel* VIII, blz. 50.

⁷⁾ *Adatrechtbundel* X, blz. 52.

⁸⁾ *Indisch Tijdschrift Recht*, 112, 1919, blz. 383.

voorgoed, ngedol tahoenan voor overdracht voor een jaar, ngedol sēndē voor overdracht als bruikpand). Als tweede fout kwam daarbij het zoeken van juridische tegenstelling bij kennelijke synoniemen, zooals elke omgangstaal die kent; een fout, vooral door Kerns artikel van 1912 gedemonstreerd. Als derde fout komt daarbij dan nog, dat wat wij juridisch irrelevant achten dikwijls adatrechtelijk wel relevant is: zoo wordt — om één punt uit te tillen — vervreemding van eigenontgonnen grond (boven, blz. 4) veel gemakkelijker door het adatrecht toegestaan dan vervreemding van geërfden grond¹⁾; de westerling vergeet, dat het Indonesisch recht (geheel onafhankelijk van de moslimsche wet) naast gebod en verbod ook aanbeveling en afkeuring kent als wezenlijke bestanddeelen. En ten slotte kent het adatrecht wel degelijk termen om rechtspersonen, abstracte personen, aan te geven, doch die namen zijn geheel anders dan wij verwachten en dientengevolge niet herkend: de Javaansche dorpsgemeente als eigen lichaam heet wong akēh, tijang kaṭah, d.i. de vele menschen, „de bevolking”²⁾, ook wel „wong” alleen; de Balische dorpsgemeente of het Balische waterschap als rechtspersoon heet sekaha dēsa of sekaha soebak, d.i. dēsa- of waterschapsvereniging, een term die parallel is met het Madagassische foekoen-oeloena³⁾ (tegenover foekoen-tani) en bij letterlijke vertaling misleidt⁴⁾.

IV.

Wil dat nu zeggen, dat de Indonische rechtstaal, gegroeid

¹⁾ B. v. *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap*, XLVII, 1904, blz. 76.

²⁾ *Adatrechtbundel* VIII, blz. 250, 252, XVIII, blz. 156, XIX, blz. 456; Gondokoesoemo, *Vernietiging van dorpsbesluiten*, 1922, blz. 4; Pararaton², 1920, blz. 28, 88.

³⁾ Gamon, *Traité de la justice indigène à Madagascar*, 1910, blz. 271, 293; vgl. Grandidier, II, blz. 119, 221, 237, 314, 325.

⁴⁾ Van den Berg in *Handelingen Eerste Kamer*, 1917—1918, blz. 743, 774.

zonder vakmatige leiding, nochtans weinig te wenschen laat en, in haar kader bekeken, voldoet aan den eisch, door Savigny aan een bruikbare rechtstaal gesteld, door Sumner Maine voor het Engelsche recht herhaald, door Fockema Andreae¹⁾ voor het Germaansche recht onderschreven?

Natuurlijk niet; het gemis van een juristenstand *moet* zich ook hier wel laten voelen. Maar de bezwaren zijn ten-deele van een andere natuur dan men van vooraf, zonder onderzoek, zou onderstellen, en dienen dus op andere wijs te worden ondervangen dan men van vooraf aannemelijk zou achten.

Vooreerst: een aantal rechtsbenamingen zijn weliswaar niet onjuist of onscherp, maar te veelomvattend, te grof, te weinig gespecificeerd. Het woord „kalakeran” in de Minahasa omvat evengoed gronden, die aan beschikkingsrecht, als goederen, die aan inlandsch bezitrecht zijn onderworpen²⁾. Gantoengan kan op zoowat alles zien wat in zwevenden of „hangenden” toestand verkeert, wat in afwachting is van een nader gebeuren: een opengevallen erfenis, een kinderhuwelijk, een gedingpand, een op toewijzing wachtenden akker onder tijdelijk dorpsbeheer. Het Minangkabausche paroef (saboeah paroef) kan zoowel op alle van één vrouw in de vrouwelijke lijn afstammenden als op een familiegroep zien³⁾; de sawah, die van de familie is, wordt er wel omschreven als de sawah, die aan den mamak behoort⁴⁾; oelajat wordt in dezen rechtsskring, naar men zegt⁵⁾, evenzeer gebezigd van de macht van het familiehoofd over familiegoed als voor het andersoortige beschikkingsrecht van de dorpsgemeente

¹⁾ *Bijdragen Nederlandsche rechtsgeschiedenis*, V, 1914, blz. 189.

²⁾ Vgl. *Adatrechtbundel* III, blz. 154, 155, 186; boven, blz. 6.

³⁾ Vgl. Sarolea in *Indisch Tijdschrift Recht*, 112, 1919, blz. 127.

⁴⁾ *Adatrechtbundel* I, blz. 93.

⁵⁾ Kroon in *Koloniale Studiën*, V, 1921, blz. 381; zie ook Willinck, *Het rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiers*, 1909, blz. 418, 596.

over haar dorpsgrond. Awigawig op Bali ziet zoowel op de regeling, van dorpsgemeente of waterschap zelf uitgegaan, als op de handvest, aan dorpsgemeente of waterschap door den vorst des lands gegeven; sawah pengajah kan op Bali zoowel de heerendienst-sawah in bezitrecht als de in bewerkingrecht afgestane sawah zijn; kabisoe op Soemba beduidt zoowel vrije als stam, stamleider, stamvader¹⁾; de kamitoewa van Middel-Java is nu eens een „oudste” van het dorp (afgetreden kerndorper), dan weer de vervanger van het dorps-hoofd; de pijagem is nu eens vorstelijke gift- of verleibrief, dan weer pachtbrief²⁾; de padjeg zelf kan zoowel een pachtsom als allerlei belasting aanduiden³⁾; bawon beduidt gewoonlijk snijloon (oogstloon), maar kan ook de recognitie wegens beschikkingsrecht bij genot van droge velden beteekenen⁴⁾; terwijl kaoem nu eens het collectieve Vrijdagsmoskeepersoneel, dan weer den dorpsgodsdienstbeambte op Java aangeeft, modin nu eens een helper van den moskeedirecteur, dan weer denzelfden dorpsgodsdienstbeambte beduidt.

Een tweede euvel, dat uit het onbestierde, het in het wild gegroeide, der adatrechtsterminologie voortkomt, bestaat hierin, dat rechtsbenamingen den rechtstoestand overleven, waarop zij sloegen en waarbij zij pasten. Wij kennen dat (gelukkig) in Nederland bij staten-generaal en provinciale staten, die geen „staten” meer zijn; Madagaskar heeft het in zijn oerimbatoe, dat nog „steenoprichting” beteekent, doch thans getuigengeld is⁵⁾. Maar in het adatrecht van Indonesië ont-

¹⁾ Vgl. Kruyt in *Bijdragen Koninklijk Instituut*, 78, 1922, blz. 474, 492, 493.

²⁾ B.v. Van Vleuten, *Het grondbezit in Pamekassan*, 1873, blz. 12, 13.

³⁾ Vgl. Eindresumé, III, blz. 6, noot c; Lieftrinck in *Indische Gids*, 1887, I, blz. 378.

⁴⁾ Eindresumé, III, blz. 140, 141, 144.

⁵⁾ Cahuzac, *Essai sur le droit malgache*, I, 1900, blz. 87—88, 372; Julien, II, blz. 244, 276—277, 310; Grandidier, II, blz. 188, 314, 325.

moet men dit verschijnsel onmatig veel. Hierboven werd reeds gewezen op de Toba-Bataks, die manggadis d.i. „verkoopen” zeggen als zij „verpanden” bedoelen (boven, blz. 2), d.i., juister beschreven, die het ongedifferentieerde woord „overdragen à contant” gebruiken om overdragen met recht om te lossen aan te duiden; ongetwijfeld stamt deze zegswijs uit den tijd, toen verkoop van grond niet denkbaar was dan met inhaerent rouwrecht¹⁾ en toen het ouderwetsche grondverkoopen zich dus ongeveer zoo uitte als nu het jongere grondverpanden doet. Elders in de Bataklanden spreekt men van marga-grond om het areaal aan te geven van dien beschikkingskring, waarin de bepaalde marga de regeerende d.i. hoofdenleverende marga is²⁾, al is sinds jaar en dag het beschikkingsrecht over dien grond niet meer bij de genealogische marga (die zelfs niet meer rechtspersoon is), doch bij de territoriale rechtsgemeenschap (koeria enz.), waarbinnen die marga naast andere een plaats is gaan innemen. Lang nadat in Minangkabau een groep van familiegenooten zich in twee of meer families juridisch heeft gesplitst, blijft men op dat complex van families toch nog den naam paroei' (boven, blz. 11) toepassen. De naam samando, van sando d.i. pand, vanouds toegepast op dien vorm van vaderrechtelijk huwelijk waarbij de man met zijn arbeid de vrouw moet inverdienen, gaat over op een moederrechtelijk huwelijk waarbij van zulk een inverdienen geen sprake is³⁾. En evenzoo — om de reeks voorbeelden te sluiten — wordt op Java de naam sawah gantoengan, sawah pikoelan, sawah kempitan enz. niet enkel toegepast (te recht) op akkers, die onder het onbelemmerde beschikkingsrecht der dēsa terug-

¹⁾ Ons medelid Juynboll in *Theologisch Tijdschrift*, 1906, blz. 171—177.

²⁾ *Batakspiegel*, 1910, blz. 239; *Pandecten van het adatrecht*, I, plaatsen 61, 62, 76; boven, blz. 2.

³⁾ Vgl. Wilken, I, 1912, blz. 354; Van Ossenbruggen, *Mr. Willinck over Professor Wilken*, 1911, blz. 5—10. zie echter weer Joustra, *Minangkabau*, 1921, blz. 130.

gevallen en in tijdelijk dorpsbeheer zijn, doch evenzeer op dezelfde akkers, ook geruimen tijd nadat zij door het beheerende dorpsbestuur aan dorpsgenooten in inlandsch bezitrecht weer zijn uitgegeven. Hoe sterk zulk toepassen van rechtstermen op gewijzigde toestanden medewerkt om een rechtstaal onduidelijk te maken, hoeft niet betoogd.

Als een derde reden van onvastheid en misverstand valt dan nog te noemen het al te korte, al te elliptische van een aantal adatrechtsbenamingen. Voorop staan wel al die namen voor den bruidschat, die aan eenvoudigen vrouwenkoop moeten doen denken — oli mporongo bij de Toradja's, fêto-folin op Timor, patoekoen wadon op Bali, enz. —, terwijl er heel wat waarschijnlijkheid is, dat de bruidschat niet een voor de vrouw betaalde koopsom is, maar een som tot afkoop van haar betrekkingen op haar verwantenkring. Hoe lang heeft het niet geduurd, aler men in de Minahasische „adoptie” een van wezenlijke adoptie totaal verschillend oudendagcontract of verzorgingscontract herkende, misleid als men was door de volksbenamingen meki oki, meki anak, mengakoe anak ¹⁾, d. i. ouders nemen, kinders nemen of aan zich trekken. Een representant van den vorst van Loewoe werd „onze vorst” geheeten ²⁾, alsof hij de monarch zelf ware. Van soekoe en soekoe-bestuurders wordt gesproken, als men slechts dat deel eener soekoe met zijn bestuurders op het oog heeft, dat woont binnen een bepaalde nagari. Om te zwijgen van de duistere termen der adatspreuken, die „radja” bezigen waar zij allermint een vorst of een oevermeester bedoelen ³⁾. Indonesische woorden, die letterlijk „oudste” of „ouderling” beteekenen, komen in den archipel in sterk uiteenlopende beteekenissen voor. En evengoed als den

¹⁾ *Adatrechthandel* III, blz. 129; vgl. Cahuzac, blz. 220—236; Gamon, blz. 36; Grandidier, II, blz. 311.

²⁾ Adriani en Kruyt, I, blz. 129.

³⁾ Westenenk, *De Minangkabausche Nagari's*, 1918, blz. 20; Kroon in *Koloniale Studiën*, V, 1921, blz. 388; boven, blz. 7.

man, die grondbezitter is, noemt men ook den vorst¹⁾ of den aardgeest²⁾ „eigenaar” van een bepaald stuk grond.

Eindelijk: behalve te grof, te vasthoudend en te beknopt, is de rechtstaal te arm aan samenvattende termen. Het is het honderdmaal verhaalde feit, dat de Javaan wel woorden heeft voor op den schouder, in den ruggendoek, met den draagstok dragen, maar niet voor dragen in het algemeen, de Atjèher geen genereel woord voor kleedingstuk³⁾, de Sumatra-bevolking geen naam voor haar eiland⁴⁾. Leenen van goed (silih) staat naast geldleenen (oetang) bij de Javanen; zij hebben een apart woord (tebas) voor het koopen van gewas, dat de koper zelf moet oogsten⁵⁾; men ontmoet zeven termen voor varianten van het Lampoengsche huwelijk⁶⁾, deels essentieel, deels van de waarde als wanneer wij van trouwen met of zonder koets, met of zonder stadhuislooper spraken. Ziet het Minahasische apar of palau of het Soendasche oeloeran op voorkeurgronden, ze zijn te eng om alle vormen van voorkeurrecht op grond aan te duiden. Wel wordt dit vierde bezwaar ten deele uitgewogen door het beeldend karakter, dat, als gevolg van deze eigenschap, ook de rechtstaal der Indonesiërs kenmerkt; en wel moet het in onzen tijd vanzelf gaan slinken, als ook voor Indonesiërs de opmerking juist is, dat, hoe beperkter de levenskring der menschen, des te meer gespecificeerd hun taal⁷⁾; met dat al, het krijgt het karakter van een gevaar, als de ontbrekende termen door

¹⁾ Jonker, *Een Oud-Javaansch wetboek*, 1885, blz. 57, 119.

²⁾ Adriani en Kruyt, II, blz. 233, 245.

³⁾ Snouck Hurgronje, *De Atjèhers*, I, 1893, blz. 480.

⁴⁾ Marsden, *History of Sumatra*², 1811, blz. 11—12.

⁵⁾ *Adatrechtbundel* IV, blz. 392, VIII, blz. 242.

⁶⁾ *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap*, 47, 1904, blz. 131—132; *Indisch weekblad van het recht*, 2082—2083.

⁷⁾ Marsden, *History of Sumatra*², 1817, blz. 65—66; vgl. Hijmans, *Romeinsch zakenrecht*, 1917, blz. 19, en Kern in *Indische Gids*, 1906, blz. 694.

den landzaat zelf worden aangevuld met woorden der Mohammedaansche wet, want in het gevolg van een moslimsch schoolwoord komt allicht — althans bij westerlingen — ook het moslimsche schoolbegrip, of de meening, dat de aldus benoemde zaak ook zelf wel niet Indonesisch, maar ontleend zal zijn¹⁾. Zoo zijn een aantal processueele termen — verzoek om rechtsherstel (da'wa), eischer of klager (si moedda'i), degeen van wien geëischt wordt (si moedda'a 'alaihi) half Arabisch, terwijl ze tegenwoordig, indien noodig, evengoed aan andere inheemsche talen ontleend konden worden (kang anggoegat, kang digoegat).

Nooit echter kan dit viertal opgesomde bezwaren tot de slotsom leiden, dat de Indonesische rechtstaal maar moet worden weggevaagd en door een Nederlandsche vervangen. Zij behoeft stellig verfijning en verrijking; zij moet van allemanstaal vaktaal worden. Maar vooreerst: zij is stellig niet gebrekkiger dan — naar Maines voorstelling — in haar hedendaagschen toestand de Britsche rechtstaal is of een halve eeuw geleden was²⁾. Verder: zij bevat te veel schatten om maar kortweg opgedoekt te worden, stel al dat dit volvoerbaar ware; zij vult zich zelf al aan, b.v. op Java met wargâ voor lid eener vereeniging³⁾. Ten slotte: wat de laatste zeventig jaar aan Europeesche namen voor Indonesische rechtsfiguren hebben te zien gegeven — staats- en bijbladtermen evengoed als termen in tijdschriftartikelen en boeken —, doet vreezen, dat een door westerlingen gevormde rechtstaal het adatrecht van den wal in de sloot zou brengen. Eigenlijk deed zij dat al. Omdat eigenontgonnen grond dikwijls individueel bezeten was, ging men jāsā (jasan) door

¹⁾ Van Ossenbruggen in *Verslagen en Mededeelingen* dezer Afdeeling, 5e reeks, III, 1917, blz. 35; Van Kuyk in *Themis*, 1916, blz. 561.

²⁾ Sumner Maine, *Village-communities*⁴, 1881, blz. 345—348 (woorden uit 1856); vgl. Savigny, *Vom Beruf*, 1892, blz. 55.

³⁾ Inlichting van Radèn mr. Olerip Kartodirdjo en Radèn Ng. Poerbatjaraka.

„individueel bezeten” vertalen; een verordening van 1906 dringt er de Javanen toe, in hun woord *dēsā* een rechts-persoon te hooren; in de Vorstenlanden hebben wij een woord *bengkok*¹⁾ in den zin van vast aandeel ingevoerd, naast het Javaansche *bengkok*; in de Minahasa, waar *kalakeran* en *pasini* (individueel) tegen elkaar over staan, sprak het gouvernement van *kalakeran pasini* voor bepaalde koffiegroonden²⁾. Om maar te zwijgen van de manier, waarop Der Kinderen heeft gesold met woorden als *rapat*, *proatin*, *moesapat*, *soa*, of waarop Willinck den term *basarikè* of *basarikatan* (van *sarikat*, gemeenschap) nu eens met *besar* en dan weer met *ikat* in verband bracht³⁾.

In later jaren is ernstig gepoogd⁴⁾ het adatrecht deskundig te groepeeren en consequent te zijn in het benoemen van zijn verschijnselen. Men onderscheidt dan — wij westerlingen kunnen niet anders — een reeks van rechten en verhoudingen: beschikkingsrecht over grond, inlandsch bezitrecht, voorkeurrecht, pandrecht, inlijfhuwelijk, zwagerhuwelijk, kinderhuwelijk, kinderverloving; men speurt voor elk der subjectieve rechten ontstaan, drager, inhoud, overgang en te niet gaan na; men brengt de resultaten in één niet-knellend kader bijeen. Wat blijkt? Dat haast geen dier door westersche breinen bedachte etiketten in Indonesische talen vertaalbaar zijn; dat men voor onze abstracties in Indonesische talen niet of moeilijk equivalenten kan smeden⁵⁾. Zij substantiveeren niet, werken liever met praedicaatsvormen, laten zelfs praedicaatsvormen voor abstracte substantieven in plaats treden, zeggen „*wong leloengan*”, reizigers, ook voor „het reizen”; doch „*wong kang doewē*” (bezitters) of „*kang nganggo*”

¹⁾ Rouffaer in *Encyclopaedie*¹, IV, blz. 629.

²⁾ *Adatrechtbundel*, XVII, blz. 60.

³⁾ Willinck, blz. 623, 752, vgl. 629.

⁴⁾ *Pandecten van het adatrecht*, I, 1914, voorbericht.

⁵⁾ Voor wat hier volgt dank ik voorlichting aan den heer D. van Hinloopen Labberton.

(gebruikers) voor „het bezitten” en „het gebruiken” schijnt onbekend. Met een substantiveerenden vorm met praefix pa- zou men er evenmin komen, en letterlijke vertalingen als „wenang doewē”, „wenang nganggo” voor bezit- en gebruiksrecht (in objectieven of in subjectieven zin) of als „wewenang anggadoeh pomahan” voor recht op een woonerf¹⁾ schijnen onjavaansch. Even gekunsteld wordt een letterlijke vertaling van „den drager” van een subjectief recht (of is „kang doewē . . .” bruikbaar?), „het voorwerp” van een subjectief recht, „het ontstaan” van een subjectief recht. De taal hoort bij het begrip, en het begrip der Indonesiërs ook in zake adatrecht is concreet en visueel; door de tropische rechtstaal in Europeeschen trant te willen forceeren zou men den tropischen rechtsinhoud zelf forceeren. Zijn wij zelf dus al genoopt om, tot eigen recht verstand van het adatrecht, het te groepeeren naar onze denkwijzen en met ons soort termen, tot geen prijs mogen wij het onze den Indonesiër indrillen; integendeel, de nationaal-Indonesische rechtstaal zal — met behoud van de uitgangsgedachte: consequentie van uitdrukking, en precisie — van Indonesische rechtsbeoefenaars moeten komen, en zooveel doenlijk bij het idiomatische hunner talen, bij hun concrete en visuele denken hebben aan te sluiten. Zij zullen woorden, zegswijzen en omschrijvingen hebben op te zoeken die aldus gekozen zijn, dat de gewone Indonesiër, tegenover wien men in zijn landstaal die woorden bezigt, ze als eigen woorden kan voelen en niet als inventies van een mandarijntaal. Heilloos in dit opzicht is het strafwetboek van 1915, dat echt Indonesische tegenstellingen als die van kētjoe en bēgal ignoreert om er Nederlandsche (eigenlijk Duitsche), die onvertaalbaar zijn, voor in plaats te schuiven; bedervend zonder meer werkt alle invoeging van termen uit een ander rechtssysteem²⁾, als

¹⁾ *Rijkshlad Soerakarta*, 1918 no. 18, artikel 1.

²⁾ Barton, *Ifugao law*, 1919, blz. 19,

(civiel) bezit, vruchtgebruik, erfdienstbaarheid. Een aardig voorbeeld van het zoeven bedoeld verschil tusschen hun zegswijze en de onze is, dat zij pandgever en pandnemer onderscheiden ¹⁾ als „den man van wien de grond (het goed) is” en „den man van wien het geld is” (kang doewē lemah, barang; kang doewē goewit). Waarom kan zoo iets niet blijven, en als model dienen?

Moet deze voorloopige slotsom teleurstelling zijn voor hen, die in de onvolmaaktheid der Indonesische rechtstaal een argument te meer zouden willen vinden om het adatrecht maar af te schaffen, zij stelt anderzijds eischen aan toewijding, vindingskracht en initiatief der Indonesische juristen zelf. Zonder hun krachtdadige en geestdriftige hulp is het probleem niet op te lossen.

V.

Is ooit bij den Indonesiër de begeerte naar verbetering van zijn adatrechtstaal gerezen?

Zeker; en op meer dan één wijze heeft zich die begeerte geuit. Reeds bleek op blz. 2 en 13 van de aanvulling van een Bataksche leemte met een Maleisch woord; reeds bleek op blz. 16 de invulling van Indonesische leemten met Arabisch-Mohammedaansche woorden. Dat de Indonesische talen *elkander* bij de rechtstaalformatie helpen, kan enkel toejuiching vinden; zodoende wordt het gevaar gemeden, dat van importwoorden altoos dreigt (boven, blz. 16), tenzij Hindoesche of Mohammedaansche woorden geheel verinlandscht mochten raken (oesaha, oelajat). Een belofte voor de toekomst echter schuilt in zulke toevallige bijlapsesels nog niet.

Van beteekenis daarentegen is een in de Vorstenlanden van Java ontloken streven. Rouffaer heeft destijds al gewezen ²⁾ op de vele kunsttermen, aan het voorvoegsel *râdjâ-*

¹⁾ *Adatrechtbundel* XVIII, blz. 142—161, XIX, blz. 210—216.

²⁾ *Encyclopaedie*¹, IV, blz. 633.

(vorsten-) herkenbaar, die in Vorstenlandsche wetboeken voorkomen: *râdjâdarbêk* voor iemands goederen, *râdjâtatoe* voor verwonding, *râdjâpati* voor doodslag. In de Vorstenlanden ook schijnt *tâtâtjârâ* („zeden en gewoonten”) op weg een kunstterm voor „adatrecht” te worden¹⁾. Tegenover het dikwijls droevige Javaansch der vier Vorstenlandsche rijksbladen, dat gedurig laat merken een vertaling uit het Hollandsch (door een translaatkantoor?) te zijn, staat het Javaansch der oudere, echte *pranatans* en dat der verdere decreten van het vorstengezag²⁾. Vooreerst ontwaart men daarin de gave — als die wij in De Groots *Inleidinge* leerden bewonderen — om de juridische dingen, die men bedoelt, in heldere landstaal uit te drukken. Maar ook gaat men er scherp onderscheiden tusschen van huis uit verwante termen: *abdidalem* voor ambtenaar (*kang loemakoe ing gawê*), *kawoelâ dalem* voor ambteloos onderdaan; het aanstellen van een ambtenaar (*ngarsakakê*), het binden van den ambtenaar door overgaaf van besluit en ambtsteeken (*netepakê*), het bekendmaken van zijn benoeming aan de verdere ambtenaren der groep (*moepakatakê*), het bekendmaken van een verordening aan het publiek (*ngloemrahakê*).

Zoo schijnt dan hier een rechtstaal in wording, onvolledig nog, maar Indonesisch gebleven en daardoor bij den rechtsinhoud passend. Wees Adriani er in 1918 al met verheuging op, „wat eene Indonesische taal kan voortbrengen, wanneer zij mag geraken tot eene hoogte van bloei zooals de Minahassische talen die hebben bereikt”³⁾, en bepleitte op 4 Juli 1921 in den volksraad te Batavia het Soenda-

¹⁾ *Adatrechtbundel* X, blz. 50; *Rijkshlad Jogjakarta*, 1916 no. 19; *Padmâsoesastrâ*, 1893 en later.

²⁾ Voor wat hier volgt dank ik voorlichting aan den heer J. H. A. Logemann.

³⁾ *Bijdragen Koninklijk Instituut*, 74, 1918, blz. 445; zie ook Rottier in *Indische Gids*, 1917, blz. 1023.

sche lid Soerakoesoemah behoorlijke Indonesische vaknamen voor de plantkunde, voor een rechtstaal geldt een zelfde hoop. De westerling dient zich bij dit werk afzijdig en bescheiden te houden; hij kan alleen van nut zijn door inheemsche gegevens (als formules van rechtsherstelverzoeken, van voorwaardelijke verstooting) te zamelen, of door te wijzen op wat andere Indonesische talen dan die van de betrokken volksgroep reeds bezitten of de oudere taal bezat; zoo wordt van Endeh b.v. — te recht? — een inheemsch woord ngebo voor „bezitrecht” (van grond) gemeld ¹⁾.

Niet de kleinste waarde van zulke Indonesische taalpogingen zal hierin schuilen, dat zij een middel zijn om te toetsen, of men den inhoud zelf van het adatrecht verstaat. Voor onderscheidingen, die voor den Indoneziër leven, zal men gemakkelijk namen vinden. Andere, die niet voor hem leven, verraden zich nu reeds: zooals men in de Vorstenlanden, waar prakārā parapadoe naast civiele ook het meerendeel onzer crimineele zaken omvat ²⁾, onze onderscheiding weergeeft met sipil en kriminil ³⁾; zooals het Solosche rijksblad, door ons woord „curator” misleid, als „curateele” is gaan omschrijven wat op faillietverklaring gelijkt ⁴⁾; zooals de zaakwaarnemers elders op Java geleerd doen door van een „poelijānā” (actio Pauliana) te spreken; of zooals het Ambonsche „fam” — van ons „van”? — volstrekt niet ons „achternaam” dekt ⁵⁾. Waar Europeanen toe komen als men hen laat begaan, wordt vermakelijk geïllustreerd door pogingen om „zakelijk recht” en zulke

¹⁾ Van Suchtelen, *Endeh*, 1921, blz. 218.

²⁾ Anders *Adatrechtbundel* XXII, blz. 48.

³⁾ Inlichting van den heer J. H. A. Logemann.

⁴⁾ *Rijksblad Soerakarta*, 1920 no. 15 en no. 16, 1921 no. 2 en no. 3.

⁵⁾ *Adatrechtbundel* XXI, blz. 80, 141.

termen te verjavaanschen ¹⁾, of door de gewoonte om inheemsche rijken (die met het leenstelsel geen overeenkomst vertoonen) als leen of pindjeman te betitelen ²⁾, hetgeen klinkt, alsof men Bourbon in plaats van fief „un prêté” of „un prêt” van de Fransche kroon noemde.

Slechts schijnbaar wijst in de hier aangegeven richting een op 20 Juni 1921 door den volksraad te Batavia gevoteerde motie ten gunste van „het scheppen van een Inlandschen juristenstand”. Die motie toch gaat van tegengestelde gedachten uit, gericht als zij is op „een gemakkelijker doorvoering van de rechtsunificatie en een vlotter receptie van het Europeesche recht door alle lagen van de Inlandsche samenleving”.

VI.

Wat bij dit alles tot omzichtigheid behoort te manen is het feit, dat er in deze rechtstaal nog veel raadsels voor ons overblijven. Vroeger schoof men zulke raadsels met den elleboog op zij; tegenwoordig weet men wel, dat geduld en navraag en studie vaak verrassende uitkomsten geven. Wat het Soendasche tjarik (recht op b.v. arën-palmen) precies beteekent; wat het Javasche kitri eigenlijk inhoudt (bezit van geplant gewas); hoe het Javaansche bawon naast snijloon ook afgestanen grond kan aanduiden ³⁾; wat tanah seekoe precies wil zeggen in Minangkabau, en hoe tanah radja en kapalâ kotâ er aan hun naam komen; dat alles zijn vragen voor de toekomst.

Liever echter dan te eindigen met verwachting, grief en twijfeling, worde tot slot de aandacht gericht op wat de Indonesische rechtstaal reeds thans aantrekkelijks bezit en

¹⁾ *Wet en Adat*, III, stuk 1, blz. 64, 65.

²⁾ *Encyclopaedie*, I, blz. 527.

³⁾ *Adatrechtbundel* XIX, blz. 479; boven, blz. 12.

ook bij technische ontwikkeling niet verliezen moge. Die aantrekkelijkheid zit in het beeldende van haar woord- en namenkeus.

Vooreerst toch worden tal van machthebbers en gezagsverhoudingen beschreven in schilderende termen. Wie op Ambon onder het gezag staat van een dati-hoofd, valt onder diens beschaduwing, *perlindoengan*¹⁾; ook de woeste grond rondom een Soendaasch dorp (het dorpsareaal) heet somtijds te liggen binnen de schaduwplek of *aoeb* van dat dorp (vgl. het Javaansche *pengajoman*). Het hoofd eener kernfamilie in Minangkabau heeft naast die ééne vaak nog meer families onder zijn zonnescherf, zijn *pajoeng*. Het profiteeren van dati-grond op Ambon heet: *dati eten*, *makan dati*²⁾. In het Toradja-land³⁾, maar evengoed op Sumatra en elders, dragen de *adatboeten* haast alle beeldende namen. Beeldend is ook het woord *mesi* of *pamesi* (boven, blz. 9). Het dorp op West-Java noemt zijn dorpshoofd soms *sluitstijl-van-de-dorpsheg* (den bamboestijl, die de dwarslatten en haar vlechtwerk stut) of *djaro* — zoo in Banten —, soms *overnachthuis* of *koewoe* — zoo in Tjerbon —⁴⁾; op Middel-Java heeten de kerndorpers *stam*, *bakoe*, of *hefboom*, *gogol*⁵⁾, het dorpshoofd *koord-dat-het-net-samentrekt* of *aris*⁶⁾, de handlangers van het dorpshoofd zijn *steun- en bindsels*, *djoendjang krawat*⁶⁾, of zijn *bovenarmen*, *bebaoe loerah*⁶⁾, het over een groep van dorpen gestelde *tusschenhoofd* *sluitboom* of *palang*⁶⁾. Maar hetzelfde verschijnsel geldt mede voor heele rechtsregels, heele rechtsinstituten. Voor vechterij van twee buffels, waarvan de een den ander verwondt, geldt in de Vorstenlanden een welbekende *adatregel*, ge-

¹⁾ *Adatrechtbundel* XXI, blz. 108, 287.

²⁾ *Adatrechtbundel* XXI, o.n. blz. 206, 267.

³⁾ *Adatrechtbundel* XVII, blz. 123—127.

⁴⁾ *Tijdschrift Bataviaasch Genootschap*, 34, 1891, blz. 367.

⁵⁾ *Eindresumé*, III, blz. 197.

⁶⁾ *Eindresumé*, III, blz. 191.

naamd scheur-in-de-arēnpalm, kakrak arēn¹⁾. Voor onteerende delicten op Bali geldt de groepsnaam „kraai die in een put verdrinkt, kraai-putverdrinkeling”, gagak kalebwing soemoer²⁾. Voor het verdeelen van gemeen huwelijksgoed tusschen man en vrouw naar reden van 2 tot 1 heerscht op Middel-Java³⁾ de term „draagstoklast-ruggedoeklast” (mikoel-monḍong, mikoel-gēnḍong; omdat de draagstok twee rijstbossen ver- vervoert, de ruggedoek één) en op Madagaskar⁴⁾ de gelijk- bedoelde naam „drie bossen aan den weg” (kitai tēloe andā- lana).

Niet in de eerste plaats verdient dit beeldende de aan- dacht als demonstratie van wat Grimm de poëzie in het rechtsleven noemt, maar vooral om te doen zien, dat aan het visueele en concrete in den inhoud van het adatrecht visueele en concrete benamingswijzen vanouds beant- woorden.

VII.

Het vraagstuk der Indonesische rechtstaal behoeft breeder studie en naarstiger onderzoek dan in het voorgaande kon worden gegeven. Hier werd slechts beproefd het probleem te stellen en te doen leven. Een probleem, dat collaboratie behoeft, eenerzijds van jurist met taalkundige, anderzijds van Indonesiër met westerling, liefst ook — in de toekomst — van Indonesischen jurist met Indonesischen taalkenner; een stof, die aan elk dezer groepen van samenwerkers verras- sing belooft.

¹⁾ *Adatrechtbundel* VIII, blz. 264—266.

²⁾ Korn in *Indische Gids*, 1922, blz. 233.

³⁾ O. a. Holleman in *Adatrechtbundel* XVIII, blz. 90, 94, 120, 148, 149, en in *Indisch Tijdschrift Recht*, 110, 1918, blz. 430—431.

⁴⁾ Cahuzac, blz. 174, 190—193, 217; Julien, II, blz. 209.

BLADWIJZER

Abdidalem	20	Fukun-uluna	10
Adat kamanakan	5	Gadab	6
Adat poesnakā	5	Gadai, gadē	2, 19
Anggoeran	7	Gadis	2, 13
Aoeb	23	Gadjoeh	6, 18
Apar	15	Gagak kalebwing soemoer	24
Aris	23	Galar	5
Asli	4	Gantoengan	11, 13
Awigawig	12	Geminte	3
Babelian	4	Gogat	16
Bakoe	23	Gogol	23
Basarikatan	17	Hak	3
Bawon	12, 22	Hartā	5
Bebaoe loerah	23	Hoema	9
Bēgal	6, 18	Hoetan tanah	3
Bengkok	17	Jasa(n)	4, 16
Beran	4	Jon	3
Boepati	7, 8	Kabisoe	12
Bondē	4	Kakrak arēn	24
Dati	23	Kalakeran	5, 11, 17
Da'wa	16	Kamitoewā	12
Dēsā	3, 10, 17	Kampoeng	6, 7
Djaro	23	Kang doewe	17, 18, 19
Djoel	2, 8	Kantja	1
Djoedjoer(-an)	7	Kaoem	3, 12
Djoendjang krawat	23	Kapalā kotā	1, 22
Djonggolan	6	Karsā	20
Doesoen	3, 4	Kawoelā dalem	20
Doewē	6, 17, 18, 19	Kebeneran	3
Dol	2, 6, 8, 9, 10	Kebon	7
Fam	21	Kempitan	13
Fandēu	6	Kerta	3
Fēto-folin	14	Kētjoe	6, 18
Fukun-tani	10	Kitai telu andalana	24

Kitri	22	Parapadoe	21
Koedoeran	7	Paro	2
Koeria	13	Paroei'	11, 13
Koewoe	23	Pasini	17
Kriminil	21	Patoekoen wadon	14
Lilikoer	7	Pengadilan	3
Lit	3	Pengajah	12
Loemrah	20	Pangajoman	23
Makan dati	23	Penganggoer	7
Mamak	11	Perlindoengan	23
Mangoe-tanang	5	Pijagem	12
Maramba	5	Pikoelan	13
Marga	2, 13	Pindjem(-an)	9, 22
Maro	2, 9	Poelijânâ	21
Meki anak (oki)	14	Poesaka	4, 5
Mesi	9, 23	Prakarâ	21
Mikoel-gëndong (-mondong)	24	Proatin	17
Milik	3	Rad	3
Modin	12	Radja	7, 14, 19, 20, 22
Moepakat	20	Rantau	7
Moesapat	17	Rapat	17
Moetlak	9	Suboeah paroei'	11
Nawoe	4	S(am)ando	13
Negârâ	3	Sapentjarian	7
Ngebo	21	Sarikat	17
Oelajat	3, 11, 19	Sekaha	10
Oeloeran	15	Sëndê	2, 10
Oendang-oendang	7	Sêwa	2, 9
Oesaha	4, 7, 19	Silih	15
Oetang	15	Si moeddaï	16
Oli mporongo	14	Sipil	21
Padjeg	12	Soa	17
Pajoeng	23	Soebak	10
Palang	23	Soekoe	7, 14, 22
Palau	15	Soemondo	7
Pamesi	9, 23	Tahoenan	2, 10
Panghoeloe dagang	7	Tanah radjâ, soekoe	22
Pantjarian	7	Tanda kông narit	5

Tatanaman	4	Vudihēna	6
Tātātjārā	20	Vudiumbi	6
Tebas	15	Vudiundri	6
Tetep	20	Wargā	16
Tijang katah	10	Waris(-an)	4, 7
Titinggal	4	Wenang, wewenang	18
Tjarik	22	Wong akèh	10
Urimbatu	12	Wong leloengan	17

